

Ferenc József az osztrák
császári koronával

MI TÖRTÉNT VALÓJÁBAN FERENC JÓZSEF OSZTRÁK CSÁSÁR ÉS I. MIKLÓS OROSZ CÁR TALÁLKOZÓJÁN?

Kézcsókom, Felség

HERMANN
RÓBERT

1849. május 21-én Varsóban került sor I. Ferenc József osztrák császár és I. Miklós orosz cár találkozására. Ekkor véglegesítették azt a megállapodást, amelynek értelmében az orosz cár 200 ezer katonát ad „kölcson” az osztrák császárnak az egyre inkább elharapódzó „magyar lázadás”, azaz az Ausztriát létében fenyegető magyar szabadságharc leverésére. Ekkora haderő önmagában képes volt eldönteni a magyar szabadságharc sorsát. Ferenc József császár tehát kétségkívül hálás lehetett Miklós cárnak ezért a testvéri segítségért. Több történeti munka szerint köszönetét egy színpadias gesztussal is kifejezte: a varsói Lazienki-palota erkélyén letérdelt a cár előtt, s megcsókolta a kezét.

Ausztria az 1833. évi münchen-gräzti szerződés értelmében számíthatott Oroszország hadseregének segítségére, de az osztrák kormány – presztízsokokból – nem szívesen vette volna igénybe e segítséget. Az orosz intervenciónak diplomáciai következményei is voltak, hiszen Anglia és Franciaország beleegyezése nélkül a beavatkozás még egy kiterjedt katonai konfliktus veszélyét is magában hordta. A dunai fejedelemségek megszállása így is aggasztotta a brit diplomáciát. Az erdélyi orosz intervenció kudarca után Kossuth és Bem is abban reménykedett, hogy Anglia és Franciaország diplomáciai lépéseket fog tenni ennek megismétlődése ellen.

VÉGEZZENEK VELÜK GYORSAN

1849. március végére egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a magyarországi cs. kir. hadsereg önmagában képtelen leverni a magyar „lázasodást”. Az orosz beavatkozásról egyre több szó esett Bécsben és Budán egyaránt. Bécsben előbb a bukovinai és galíciai cs. kir. csapatokkal akarták növelni a magyarországi haderőt, oly módon, hogy azokat orosz megszálló csapatok váltják fel. Windisch-Grätz viszont már március 24-én legalább 50 ezer orosz katona magyarországi beavatkozását tartotta szükségesnek. A javaslatnak némi szerepe volt a herceg pozíciójának megengedésében, de a tavaszi hadjárat sikerei után a politikusok és katonák többsége sem látott már más megoldást. Március végén megkezdődtek az intervenciót előkészítő tárgyalások, s a hivatalos segítségkérés már április 21-én megtörtént. I. Ferenc József május 1-jén saját kézzel írt levélben fordult Miklós cárhoz ez ügyben.

Hátravolt még a részletek tisztázása. Az osztrák fél egy néhány tízezer főnyi, osztrák parancsnokság alatt működő segéderő küldését kezdeményezte. I. Miklós azonban úgy vélte, olyan erős hadsereggel kell fellépnie, amely önmagában is képes eltiporni a forradalmat. Ezért közel 200 ezer katona küldését határozta el, 80 ezer főt pedig készütségbe helyezett. Ekkora orosz haderő a 19. század folyamán eddig egyetlen európai háborúban sem vett részt. A cár kész volt hadseregének kb. egynegyedét Magyarországon alkalmazni.

Oroszország ezzel egy időben diplomáciai szempontból is biztosította az akciót. Május 1-jén Baltimánban szerződést kötött Törökországgal, amely egyenrangú szerepet biztosított számára a dunai fejedelemségekben. E szerződés ugyan aggasztotta a brit politikusokat, a Habsburg-monarchia megmentésére indítandó hadjárat viszont megnyugvással töltötte el őket. Anglia számára ugyanis az volt a fontos, hogy Oroszország ne tudjon elrenyomulni a Balkánon, s ehhez erős Ausztriára volt szüksége. „Végezzenek velük gyorsan” – mondta Palmerston angol külügyminiszter a brit reagálásról érdeklődő londoni orosz nagykövetnek. Azaz fontosnak tartotta, hogy az orosz haderő a háború befejezése után mielőbb térjen vissza az orosz határok mögé.

KÉZCSÓK – KITŐL, KINEK?

Az első olyan magyar történész, akinél a kézcsók leírásával találkozunk, Angyal Dávid, aki 1942-ben jelentette meg *Az ifjú Ferenc József* című kötetét. A szerző, aki korábban inkább a 16–17. századi magyar történelem feldolgozásával vált ismertté, igen komoly anyaggyűjtést folytatott a bécsi levéltárak-

I. Miklós orosz cár,
„Európa zsandárja”

ban, elsősorban a Haus-, Hof- und Staatsarchiv iratai között, s remekül ismerte a Ferenc József-re vonatkozó osztrák szakirodalmat is. Munkája a feldolgozás alaposságát tekintve máig kiemelkedő szintet képvisel a császár-király életrajzi irodalmában. A varsói találkozóról szólva így fogalmaz: „Ferenc Józsefből hiányzott a cár romantikus fellegzése, de idősebb barátjának, protektorának szíves jósa mégis meghattotta. A *Lazienka kastély nagy erkélyén megcsókolta a cár kezét.*”

Angyal megadja az epizód forrását is. Ez Hodinka Antalnak, a neves szlavistának a *Hadtörténelmi Közlemények* 1938. évi 39. évfolyamában megjelent könyvismertetése Revakka Averbuch szovjet történészről *Cárszkájá intervencijá v borbje sz vengerszkoj revolucijej 1848–1849* című, 1933-ban megjelent munkájáról. Hodinka azonban az ismertetésben csupán annyit ír, hogy Averbuch „nem említi, amit az általam [Hodinkánál] ismertetett orosz szerzőnél olvashatunk, hogy Ferenc József a varsói *Lazienka kastély nagy erkélyén kezet csókolt Miklós-nak*”. Ha előrébb lapozunk a könyvismertetésben, azt olvashatjuk, hogy Scserbatov az Ivan Fjodorovics Paszkevicstről megjelent életrajzi munkája VI. kötetében 1887-ben közölte a cár Paszkevicshoz írott leveleit, illetve hogy Hodinka „valami 40 évvel ezelőtt” [azaz 1898 körül] maga is ismertette „egy orosz munkában megjelent sok-sok levelét a cárhoz”.

Hodinka tehát három munkáról beszél: Alekszandr Petrovics Scserbatovnak Ivan Fjodorovics Paszkevicstábornagyról szóló életrajzi munkája VI. kötetéről, egy általa közelebbről meg nem nevezett orosz munkáról, amely a cár Paszkevicshoz intézett leveleit közölte, s végül saját, 1898 körül ez utóbbiról megjelent könyvismertetéséről. Csakhogy Scserbatov Paszkevicseletrajzának a magyarországi hadműveletekre vonatkozó VI. kötete nem 1887-ben, hanem 1899-ben jelent meg, azaz nagyjából negyven évvel Hodinka Averbuchról írott ismertetése előtt. Felvetődik még a lehetőség, hogy Hodinka egy másik olyan munkát ismertetett, amely a cár Paszkevicshoz írott leveleit közli – ilyen munkának azonban a szakirodalomban semmi nyoma. A Scserbatov-kötetről 1899-ben a *Budapesti Szemle* valóban közölt egy igen bő ismertetést, azonban a K. J. betűjelű szerző aligha volt azonos Hodinkával – a kötet más ismertetéséről viszont nem tudunk.

Ezek után már csak egy lehetőség van: Scserbatov Paszkevicsh-biográfiája említi valahol a kézcsókot. A munka VI. kötete 1984-ben a Katona Tamás által szerkesztett *Bibliotheca Historica* című sorozatban, Gerencsér Zsigmond és Katona Tamás fordításában magyarul is napvilágot látott. Ebben azonban a cár és a császár varsói találkozójáról csupán a következőket olvashatjuk: „Miklós cár május 4-én [=május 16-án] ért Varsóba; Ferenc József osztrák császár öt nap múlva, május 9-én [=május 21-én] érkezett meg. Megállapodtak a tervezett hadjárat alapelveiben, mind a hadászati, mind az élelmezési kérdésekben.” Emellett a cár Berg főhadsegéd közvetítésével megismételte azt a követelést, hogy az osztrák kormány tisztítsa meg Galíciát a lengyel emigránsoktól és forradalmároktól, mert amíg ez nem történik meg, nem indítja meg a csapatait. Ennek a követelésnek az osztrák hatóságok néhány napon belül eleget is tettek. Kézcsókról tehát sehol egy szó sincs...

Pontosabban, mégis van – de nem a császár és a cár találkozója kapcsán. Eszerint a május elején Schwarzenberg osztrák miniszterelnök május 1-jei, azonnali segítséget sürgető levelével Varsóba érkező Bernhard Caboga altábornagy a szemtanúk elbeszélése szerint „szóban is előadta a levél tartalmát, majd Schwarzenberg kérésének teljesítését kérve letérdelt, s a varsói herceg [Paszkevicsh] kezét csók-

kolgatta, s könnyezve kérlelte, hogy »mentse meg Ausztriát«. »Minden nap, minden óra drága« – hajtogatta.” Paszkevicznek később a cárhoz intézett igazoló jelentésében némileg viszszafogottabb változatot olvashatunk: „Caboga gróf szívhez szólóan és könnyezve esedezett, hogy mennél hamarabb segítsünk a fővároson, mert hazája számára ez a lehető legkegyesebb jótétemény lenne.”

SZÉCHENYI VERZIÓJA

Az egyetlen olyan, majdnem korabeli forrás, amelyik megemlíti Ferenc József kézcsokját, Széchenyi István Döblingben írott nagyszabású műve, a Károlyi Árpád által *Nagy magyar satíra* címmel ellátott munka. Ennek 1857. május 22-én, tehát nyolc évvel a varsói találkozó után keletkezett részében Széchenyi – Alexander Bach belügyminiszter képében – a következőket mondja Ferenc Józsefnek:

„...így Felsőged is mint gyönyörű gyümölcse a gyönyörű törzsöknek, megcsókolta ugyan muszka cárnak

kezét, és mint akkor még furfangos fiatal róka, vajmi mulatságosan bolonddátette az elbízott vén medvét, de aztán mikor kirántotta Felsőgedet a szurokból, mely már torkáig meggyűlt és Felsőged csakhamar fiatal rókából complot Tiger royallá [királytigrissé] nőtte ki magát, bizony eszében sem jutott, hogy barátjának ezen kis Gefälligkeit [szívességért] szóval köszönjön, de az által bizonyította be háládatát, és ezt is hasonlóul igen bölcsen tette, hogy wegen höherer Staatsrücksichten [magasabb állami szempontból], az én tanácsomra vagy mit is mondok, az én alázatos kérelmemre, elfoglalta Oláhországot [Havasalföldet] és Moldvát, melyekben meg is maradunk, ha egymást tökéletesen megsemmisítik Sebastopol alatt intra et extra muros [falakon belül és kívül], muszkák, angolok, franciák és kivált a piemontéserek [piemontiak], mit szívemből óhajtottam és megvallom mint bizonyos eredményt biztosan anticipáltam [feltételeztem] is.”

A szöveget közreadó Károlyi Árpád nem fűzött megjegyzést a leírtakhoz – amiből nyilvánvaló, hogy ő maga sem

megerősíteni, sem megcáfolni nem tudta a történetet. Mindenesetre a Széchenyi által feljegyzett epizód értelmezhető szimbolikusan is: eszerint Széchenyi a megalázkodás és a hitszegés parabolájaként mutatta be a császár magatartását.

AZ OROSZ VERZIÓ

Mindezek után felvetődik a kérdés, mit is mondanak a források a varsói találkozóról. Nos, az osztrák forrásokban és összefoglaló munkákban nyom sincs magának az epizódnak – sőt, az 1918 előtti osztrák munkák többsége nagy ívben kerülte még csak az utalást is a varsói találkozóra. Mind ezen persze nem kell csodálkoznunk, hiszen a kézcsokj – ha megtörtént volna – kétségkívül olyan súlyos megalázkodást fejezett volna ki, amire két nagyhatalom viszonylatában nemigen volt sem addig, sem azt követően példa. Azaz osztrák szempontból jobb volt (jobb lett volna) az egészet elfelejtetni – s I. Ferenc József 1916-ban bekövetkezett haláláig aligha lett volna olyan osztrák szerző, aki e történetet leírta volna.

Az orosz forrásokkal némileg más a helyzet, hiszen – ahogy erre a Széchenyi-idézet is utal – I. Ferenc József 1853-ban a krími háborúban alaposan cserbenhagyta felséges szövetségését, sőt, rosszindulatú semlegességével és a román fejedelemségek katonai megszállásával csak nehezítette I. Miklós cár dolgát. Azaz ha közvetlenül 1849 után a szövetséges iránti illő lojalitás meg is akadályozhatta ennek az epizódnak a megörökítését, 1853-at követően ezek a szempontok aligha működtek. Ám ennek ellenére – tudomásunk szerint – az orosz emlékirók vagy az összefoglaló munkák szerzői sem szólnak a kézcsojkról.

A szentpétervári udvarban tartózkodó Theodor von Bernhardi május 22-én csak annyit jegyzett fel naplójába, hogy a cár nem akarja osztrák parancsnokság alá adni csapatait. Dmitrij Szoncov, Paszkevicz tábornagy egyik segéd-tisztje 1850-ben papírra vetett, de csak 1871-ben megjelent emlékiratában arról ír, hogy Ferenc Józsefnek 1849 ta-

Ferenc József cs. kir. tábornoki egyenruhában, nyakában az Aranygyapjas Rend, mellén a Mária Terézia Katonai Rend kítüntetésével

vaszán „ha a Habsburgok trónját meg akarta tartani magának, nem maradt más választása, mint hogy útra keljen, és könyörögjön Oroszország segítségéért”, s azért ment Varsóba, „hogy Miklós cártól megmentését kérje”.

Ivan Ivanovics Oreuszna az orosz intervencióról megjelent nagyszabású összefoglalója is csak a varsói találkozó tényét rögzíti, majd áttér a hadművelési tervek ismertetésére. Pjotr Vlagyimirovics Alabin 1888-ban közzétett emlékirata szerint 1849 tavaszán Ferenc József „kifejezetten könyörgött legfelségesebb szövetségésének, hogy segítse meg őt, s találkozóval vele Varsóban, a legszívélyesebb érzelmeiről tett vallomást, szomorú ellentétként mindannak, ami ezek után hamarosan bekövetkezett”. A. O. Sztrengek, a II. orosz hadtest első segédtisztjének 1889-ben megjelent emlékirata csak a két uralkodó varsói találkozásának tényét rögzíti azzal, hogy ekkor állapotok meg az orosz beavatkozás részleteiről.

Vlagyimir Abramovics Dokudovszij hadbíró, vezérőrnagy szintén 1889-ben megjelent emlékiratában ír arról, hogy 1849. május 21-én „aztán megjelent – szó szerint öfélése [I. Miklós] lábainál az osztrák jezsuita császár, Ferenc József, akinek Miklós cár másnap megmutatta a tartalékban maradt csapatokat”. Szintén ő jegyezte fel azt az anekdotát, hogy amikor a két uralkodó a varsói találkozó alkalmával együtt ment színházba, a szünetben I. Miklós, ahogy felállt, felbillentette a székét, mire Ferenc József utánakapott, nehogy eldőljön. „Amikor ezt az esetet elmesélték, valaki megjegyezte, hogy ha Miklós talpra állítja Ausztria trónját, akkor Ferenc József igencsak utánakaphat Miklós székének.”

Mint láthatjuk, az orosz szerzők többé-kevésbé érzékeltetik Ferenc József megalázó helyzetét és megalázódását – de magáról a kézcsókról nem olvashatunk náluk. Úgy tűnik, nem találta nyomát az epizódnak a cár angol monográfusa, W. Bruce Lincoln sem, legalábbis 1978-ban angolul, majd 1981-ben németül megjelent monográfiájában nem szól róla. S ugyanígy hallgat az epizódról az angol és az orosz levéltári anyagot, illetve az orosz emlékirat-irodalmat alaposan hasznosító Ian W. Roberts is az orosz intervencióról 1991-ben megjelent monográfiájában. De a későbbi orosz összefoglalókban, így Averbuch említett munkáján kívül A. S. Nyifontov 1948-

ban oroszul és németül megjelent művében (*Russland im Jahre 1848*) sem találjuk nyomát.

A VARSÓI TALÁLKOZÓ RÉSZLETEI

A kérdés az, mit mondanak a korabeli források a varsói találkozóóról. Ezek közül jelenleg több is ismert: I. Ferenc József 1849. május 21-én Varsóból édesanyjához, Zsófia főhercegnőhöz írott levele, I. Miklósnak feleségéhez írott aznapi, csak töredékesen kiadott levele, végül du Plat varsói angol konzul május 21-i és 24-i jelentése.

A császár levelében beszámol arról, hogy aznap délután érkezett meg Varsóba, az állomáson a cár fogadta őt, majd a varsói kormányzósági székházba vezették, ahol együtt lakik a cárral. A cár végtelenül jóságosan és szívélyesen fogadta őt, délután 4-kor kettesben ebédeltek. Majd áttér arra, hogy igen gyorsan utaztak, s különösen az orosz vasút tűnt ki rendjével és a kellemes utazással. „Egyébiránt itt minden oly rendezett és nyugodt, hogy ez jót tesz” – ti neki. Végezetül megemlíti, hogy másnap nagy szemlét tartanak az itteni csapatok felett, amelyekből eleddig csak egyetlen gyalogszázadot látott, de az fenséges volt.

A cár aznapi levelében szintén csak a benyomásairól számol be: „Igen nagyra és jól fejletten találtam őt [ti. Ferenc Józsefet]; anélkül, hogy szép volna, érdekes és megnyerő arcú; sok nyugalom, bizonyos mélység és szigorúság látható a vonásain. Minél többet látom és hallom, annál jobban csodálom értelmességét, alaposágát és felfogásának becsületességét. Ausztriának szerencséje van, hogy őt magának mondhatja.”

Du Plat konzul május 21-i jelentése Palmerston külügyminiszterhez arról számol be, hogy a császár megjelenése viszonylag kis feltűnést okozott, nagy nyilvános rendezvényekre nem került sor. A cár bánásmódja a császárral inkább udvariasnak, mint szívélyesnek mondható, és inkább a megmentő és a támogatót, mint két egyenrangú fél baráti találkozója volt.

Május 24-i jelentésében már sokkal részletesebb beszámolót küldött a brit külügyminiszternek. Eszerint a cár az állomáson átölelte a császárt, majd a Lazienki-palotába kísérte, ahol saját lakosztályát engedte át neki. Előtte még a cár személyesen állt a díszőrség

élére, s annak élén tisztelgett a császárnak, mint egy feljebbvalónak. A császár fogadásán megjelent Paszkevics herceg, helytartó, a cár kísérete, a Lengyel Királyságban lévő magas rangú tisztek, illetve valamennyi, itt lévő osztrák tiszt is. A császárnak csak két személyt mutattak be: Paszkevics herceget és Orlov grófot; a cárnak pedig csak Schwarzenberg miniszterelnököt és Günne grófot, a császár főhadsegédjét. Nesselrode külügyminiszter nem volt jelen a palotában; az egyetlen polgári személy, aki részt vett az eseményen, Wallenbourg varsói osztrák konzul volt. Noha Grünne be akarta mutatni Wallenbourgot és az osztrák tiszteket a császárnak, erre ekkor nem került sor. Este színházi előadás és bál volt, amelyet a császár a cár páholyából nézett végig.

Május 22-én került sor a nagy díszszemlére, amelynek során a cár a magyar Szent István-rendet viselte (amelyet ez alkalommal Paszkevics is megkapott). A cár maga állt a díszelőmenet élére, kardjával tisztelgett a fiatal császárnak, majd az ő oldalán állva, kivont, lefelé tartott karddal nézte végig a csapatok menetét. Maga a császár egész varsói tartózkodása során a cári gárda egyenruháját viselte, rajta a Szent András-renddel. Amíg a császár Varsóban volt, az osztrák lovagrendekkel kitüntetett orosz tisztek is csak ezeket viselték.

Ezt követően a varsói fellegvárba mentek, ahol a cár beszédet intézett a császárhoz – ennek tartalmát du Plat magánlevelében írta meg Lord Westmorelandnek; ez azonban jelenleg nem ismert. A Lazienki-palotába visszatérve a császár fogadta Wallenbourg osztrák konzult, Caboga tábornokot, illetve együttesen a Varsóban lévő osztrák tiszteket. Este ismét opera- és balett-előadás volt; ezúttal Paszkevics is a két felséggel egy páholyban ült. Nesselrode külügyminiszter és Schwarzenberg miniszterelnök azonban – akárcsak előző este – nem volt jelen – nyilván ők foglalkoztak azokkal az ügyekkel, amelyek miatt a találkozó létrejött.

Május 23-án ismét katonai szemle volt – ezúttal a kaukázusi muzulmán lovasság csillogtatta meg tudását. Du Plat kiemelte, hogy a találkozó során a két uralkodó – az osztrák etikettnek megfelelően – mindig kettesben étkezett; noha a cár amúgy, főleg, ha Varsóban van, mindig asztalához invitálja Paszkevicset, Orlov grófot, Adlerberg tábornokot és nem túl gyakran más,

magas rangú katonatisztek is. Május 23-án az ebédet követően, délután 5 órakor a császár elhagyta Varsót és hazautazott.

Du Plat, mint egy rivális nagyhatalom helyi képviselője, nyilván igyekezett alaposan tájékozódni a találkozó részleteiről – s összefoglaló jelentése alapján elmondhatjuk, hogy igyekezett siker koronázta. Figyelt minden olyan részletre, amely a cár és a császár személyes viszonyára vonatkozott, de észlelte azokat a jeleket is, amelyek a két tárgyaló fél eltérő hatalmi pozíciójára utaltak. Bízást mondhatjuk, hogy az ő figyelmét semmiképpen sem kerülte volna el egy ilyen, nyilvánvaló alávetettséget sugalló gesztus.

A LEGENDA TERJEDÉSE

Mindent összevetve a korabeli, de a későbbi források egyike sem erősíti meg a kézcsókról szóló legendát. (A Széchenyi-szövegrész nem tekinthető hiteles forrásnak.) Úgy tűnik, egy, a huszadik században keletkezett s csak a magyar

szakirodalomban elterjedt legendával van dolgunk. A legenda Hodinka Antal pontatlanul megfogalmazott könyvismertetéséből ered, amelynek a kézcsókra vonatkozó utalását Angyal Dávid nemcsak hogy nem ellenőrizte le, de még félre is értette.

Angyal személye és munkájának minden más tekintetben megmutató pontossága ezt az állítást is hiheztővé tette. Innen vette át 1948-ban Eckhart Ferenc az *1848, a szabadság éve* című összefoglaló munkájában. Angyaltól és Eckharttól került át később az egyetemi tankönyv Spira György által írott fejezetébe, majd az ennek nyomán készült, 1959-ben napvilágot látott munkájába, *A magyar forradalom 1848–49-ben* című összefoglalóba. A sort tovább folytathatnánk – sajnos jómagam is a recitálók népes táborához tartoztam...

De a történet elterjesztésében a szépirok is megtették a magukét. A kézcsók motívuma bekerült Illyés Gyula *Két férfi* című, 1950-ben megjelent filmnovellájába (ennek erősen átdolgozott és kilúgozott változata szol-

gált a *Föltámadott a tenger* című film forgatókönyveként), illetve az 1952-ben bemutatott, *Fáklyaláng* című drámába is.

És közben senkinek sem tűnt fel, hogy sem az osztrák, sem az orosz szakirodalom semmit nem tud az egészről. Ami megint csak azt mutatja, hogy néha nem árt észrevenni azt is, mit tud (vagy nem tud) a nemzetközi szakirodalom egy általunk fontosnak, sőt emblemikus jelentőségűnek tartott eseményről.

Már csak azért sem, mert ha a kézcsók legendája nem is igaz, a dolog lényege nem változik. Hiszen a császár és az osztrák kormány mégiscsak kénytelen volt megalázkodni a cár előtt, s így következett be az a világtörténelemben páratlan esemény, hogy egy nagyhatalom kénytelen volt fegyveres segítségért könyörögni azért, hogy egy „belső lázadást” leverhessen. Ez pedig akkor is jókora elismerése a magyar honvédsereg teljesítményének, ha e hadsereg a többszörös orosz-osztrák túlerővel folytatott küzdelemben utóbb vereséget szenvedett... ♦

A Szent Korona és koronázási kincseink nyomában

Ismeretterjesztő film az MTA BTK TTI „Lendület” Szent Korona Kutatócsoport legfontosabb felfedezéseiről

Írta és rendezte: Bárány Krisztián.

Fényképezte: Bárány Dániel. Szakértő: prof. dr. Pálffy Géza

Narrátor: Csernák János · Zene: Cseh István

MTA BTK Történettudományi Intézet – FilmLab Bt.

Székesfehérvár története I.

Zsoldos Attila – Thoroczkay Gábor – Kiss Gergely

Székesfehérvár története az Árpád-korban

Sorozatszerkesztő: Csurgai Horváth József

Városi Levéltár és Kutatóintézet, 2016